

Csendes Toll

BEFEJEZ ETLÉN KÉP

Avagy egy magyar indiai*

Tudom, hogy új forrásokra van szükségem...

(Amrita Sher-Gil leveléből)

Tizenhárom éves koromban meglátogatott minket a nagybátyám Indiában, és megkérdezte, nem lenne-e kedvem művészetet tanulni, rendszeresen gyakorolni modell után dolgozva. Folyton a formák organikusságát hangsúlyozta, amit mesterétől, Hollósy Simontól tanult. A szerkezet belső törvényeit. Rengeteg vázlatot készíttetett velem, majd mégis meglepődik, hogy alig néhány hét alatt elsajátítottam tanítását és szerinte szinte tökéletesen rajzoltam.

Néhány évvel később Párizsban folytattam művészeti tanulmányaimat, nem azért, mert tudtam, ez a legideálisabb hely erre, hanem mert családom Európába látogatott. Én pedig igyekeztem tökéletesen elsajátítani ottani mesterem tanításait. A részleteket mindig igyekeztem egységbe olvasztani.

Tizenhét éves koromban megismertem a testi szerelmet, ami lenyűgözött, és kíváncsiságomnak a párizsi nyitottság nem szabott határt. Szerelmes lettem a saját testembe, és mindkét nemnek szívesen osztogattam bájaimat. Miközben az érzékiség művészeti hitvallásommá vált.

***(Amrita Sher-Gil, 1913–1941)**

(*Fiatalember almákkal, 1932*)

a fiatalember kezébe almákat adtam
hogy ne lepleződjön le rögtön milyen

tétova lenne almák nélkül ha csak az
arcára nézünk az olyan szomorú hogy

elviselni se lehetne, miattam persze
hiába adtam fehér inget rá és hiába

festettem még fehérebbre érzéseimet,
nem tudtam eltitkolni ahogy ő se csak

szorongatja az almákat mintha az lenne
a kép témája akár labdák is lehetnének

zsonglőr nem az persze dehogynem

(*FiataleMBER portréja, 1930*)

almák nélkül mindez mennyivel nehezebb
mesterkéltséggel lesz rögtön pedig az alma meny
nyire nem illett oda keresztbe teszi a kezét

inkább mégis a kapkodva felvett ing a közép
pont ami vonzza a tekintetet hogy miért így
van rajta? igen előtte szeretkeztünk az arcán

is látszik milyen szép nyugodt lett már

(*Hivatásos modell, 1933*)

ez a nő komoly feladat
éppen mert nem tudom

megragadni a szépségét
csak a testet ahogy eresz

kedik csak az időt ahogy
múlik rajta éppen csupa

szon és túl jól láthatóan

(*Modelltanulmány, 1934*)

ugyanaz a nő felöltözve nem
ugyanaz az arca lesz más el
veszti kiszolgáltatott mezte
lenségét maszkot ölt soha

se ismernénk rá ugyanaz a
modell és persze hogy nem
ugyanaz mindent el akar
titkolni előlünk amit meg

mutatott kitárt meztelen
ségében pedig neki ez a
hivatása munkája hogy
meztelenül felöltözöttebb

legyen és mégis éppen for
dítva van erre csak akkor
jöttem rá amikor felöltözve
kellett őt megfesterem és

ez iszonyúan nehéz volt

Tizenkilenc éves koromban a Grand Salon tagjai közé választott. Nem sokkal később díjakkal is elhalmoztak, de nem vagyok naiv. Tudom, hogy Cézanne és Gauguin hatása látható és érezhető munkáimon, mégis. Éreztem az egyediségüket is. És ne felejtsem egzotikus szépségemet se. Ami az akkori zárt művészvilágban a képek mellett, vagy előtt, igen hatásosan működött. Egy magyar indiai.

(Ülő akt, 1931)

ezt a képet Cézanne is festhette
volna technikailag mindenkép
pen de ahhoz már túl konkrét

a megvalósítás túl naturális az
övé elnagyoltabb lett volna, egy
női bimbót sosem tudott volna

ilyen leheletfinoman jelezni
ahogy szinte rezeg a vágytól
még a képen is hogy érintsék

meg végre és hiába arány
talanul vastag a láb és a kéz
a fenékvágot érzékisége jelzi

hogy ilyet csak nő tud nőről
festeni talán mert ő is pont
osan ilyen ilyen akar lenni

Gauguin tahiti-képei végleg fellobbantották bennem a vágyat India iránt. Elégedetlen voltam a nyugati világ művészetével, valami hiányzott belőle. Nem szívesen mondanám ki. Otthon

Simlában megnyugodtam, soha többé nem vágytam a nyugati világba. A magyar vidéket néhányszor fölkerestem, nosztalgia-tájképeket festettem, de semmi több.

(Krumplihámozó, 1938)

mennyire ismerős téma mennyire
ismerős mozdulat mégis annyira
idegen az egész kép talán a csend
életszerű beállítás menti a dolgot

a beállítás jobb oldalán az ember
kényszerből oda néz annyira élet
telen a nő arca annyira ijesztő az
az elrajzolt nagy kéz és az egész

képet uraló sötét ruhafolt szem
ben az üdítően penészzöldes hát
térrel talán hogy jobban feltűn
jön pofontól piros füle ha már?

(Női torzó, [Akt] 1938)

annyira ikonszerű lett ez a kép
a maga meztelenségében hogy
magam is meglepődtem most
nem a testet a női lényt akartam

megfesteni hogy annyira legyen
síkszerű ahogy a lélek az ahogy
legjobban látszik és magam is
meglepődtem az eredményen

az arc maszkszerűségét úgy is
hagytam a finom kecses mell
sem plasztikus és alul a lába
között is hagytam a sejtelmes

séget ne tűnjön valóságosnak

(Vidéki piac Magyarországon, 1938)

először is a halasi égbolt festett téli szürke
sége volt meg bennem ahogy belemered a

templomtorony szikrázó fehérsége a házak
piszkosfehér fala fölött feketébe öltözött

emberek között megnyugtatóan barna talics-
kák pihennek kizárólag a zöldségek színével

tudtam egy kis izgalmat csempészni a komor
világba egyedül a csupasz ágas-bogasra cson

kolt fák megfestésével tudtam saját látomássá
formálni ezt a vidéki piacot mert ezek való

jában nincsenek ott csak bennem s ez elég

(Téli táj, 1939)

bruegheli táj is lehetne ha nem
lenne jelen az adott kor vasúti sín

ekben és villanyvezetékekben
és talán senkinek nem tűnik fel

hogy a fák nem fák ilyen fák nincs
enek még télen se mivel inkább

karók fekete függőleges jelek a hó
mindent betakaró fehérségében

a valóság illúziója miatt festettem
három faszerű tárgyat is a képbe

egyikre varjút is talán csak viccből

(Két leány, 1939)

a barátságot akartam megfesteni
ha lehetséges minden sallang nélkül

de hiába ábrázoltam a két paraszt
lányt ruha nélkül kettős aktkép lett

belőle ezért sokáig nem is fejeztem
be majd az ülő lány vállára lepedőt

festettem hogy ne a puszta bőréhez
érjen a barátnő keze jelezve a finom

kapcsolat határát kettőjük között és
a kompozíció miatt az ülő lányt néger

nek mutatom mégis az alázatról szól
a kép de miért mikor egyenrangúnak

kellene lenniük inkább nem? vagy...

Ahogy India földjére léptem, festézetem, ami addig európai jegyeket tükrözött, azonnal megváltozott. Lassan indiai festővé váltam. A sötét bőrök vonzottak, a szögletes arcok és testek. Az emberi szenvedés és szenvedélyesség újfajta atmoszférát kölcsönzött képeimnek. Ezt keresem. Egyszerűsíteni és egyszerűsödni akartam tovább. Tovább.

A régi, hagyományos iskola persze ellenséget látott bennem. A fiatalok mégis engem kezdtek utánozni. Egyre vadabbul támadtak, és idegenséggel vádoltak.

Amikor az adzsantái barlangtemplom 6. századi falfestményeit megláttam Buddha születéséről, azonnal tudtam, megtaláltam, amit kerestem. Az alapot, a gyökeret, amiből organikusan én is kihajthattam. Tudtam, hogy jó úton járok. Már csak végig kell mennem rajta, ha tudok. Ebből születhet meg a modern India igazi művészete. Az érzékiséget láttam ott, ami tökéletesen felszabadított.

Innentől minden egyszerűnek látszott, csak meg kellett találni a megfelelő témákat, formákat, színeket a hétköznapi életben. Bele kellett szeretnem az életembe, nem volt nehéz. Indiában végre otthon éreztem magam.

Festményeim ennek a létnek az összegzései, semmi sem véletlen rajtuk, egyetlen színfolt sem.

1938-ban Magyarországra utaztam, megismerkedtem kedvenc írómmal, Karinthyval és Bartókkal, majd férjet szereztem magamnak, a biztonság és a közös múlt kedvéért unokatestvéremet,

gyerekkori játszótársamat, akivel együtt tértem vissza Indiába, hogy hozzak magammal egy kis magyar ízt is. De elegendő volt a fővárosi társasági létből, vidékre költöztünk, ami tökéletesen megfelelt szándékaimnak. A falusi környezet.

Szaraja erdeiben vörösre festett, hatalmas agyagelefántok találhatóak, amelyek elképesztő abszurditásukkal ragadták meg, szabadították fel fantáziámat.

Nagyméretű képeket kezdtem festeni, ami rákényszerített, hogy képeim még tovább egyszerűsödjenek, tisztuljanak. Egy fürdőző elefánt látványa például.

Miért nem festettem meg a tengert, miközben a kis parti faházban annyi időt töltöttem? Lenyűgözött, ő nyert, nem mertem, nem volt bátorságom hozzá, pedig. Mégiscsak kelet-európai, tengertelen vagyok félig.

A nyarakat újra Simlában töltöttük férjemmel, ahol a hegyi élet izgatott, az emberek és a környezet egyaránt. Újabb képeimen nincsenek részletek, minden leegyszerűsödik, és minden egyformán fontos. A háttér ugyanannyira, mint a címadó főszereplő. Nincs benne emmi titok.

(Fák, 1939)

ezek a fák nem fák
hiába ismersz rájuk
érzések vágyak női
szimbólumok átjutni

a sötét belsőből a
világosba valahogy
a fényre a fák hálóján
esztétikus belső rend

jükön át oda ahol a
fák már csak magukat
mutatják ahol a fák
már csak festett fák

de mintha üvegen él
etem végéig követnek

Mindig olyan fákat akartam festeni, mint Csontváry vagy Van Gogh. De ez a vágy kielégítetlenül pulzált bennem, fákat, önmagukban soha nem festettem, amíg észre nem vettem, hogy az összes Indiában festett képem háttérében csupasz és csonka fákat látni. Akkor megnyugodtam,

és végre megfestettem a fákat önmagukban is. Nyilván nem véletlenül éppen Magyarországon, újra, önarcképek sorozata után.

(Kertben, 1938–39)

az asztal vakító fehérsége
csalé lábai mintha felülről
látnánk a kertre nem moz
dul a kép előterében árvál
kodó csupasz vékonyka fa

mögötte díszlet a házfal
nem valóságos háttér út
jelző fái is csupán kivezetnek
a képből terelnék a figyelmet
a magányos székről kancsóról

és a gyümölcsös tál színeiről

(Boldog temető, 1939)

vidám sírköveket akartam festeni
ebbe a temetőbe mert elegendő volt
a szomorúságból miért ne lehetne
egy temető boldog várva a feltám

adást hisz nálunk Indiában nincsenek
temetők kálváriák se bánat nem kell
jeleket hagyni hogy emlékezzünk egy
másra legyenek hát színesek a sírkö

vek a fejfák ha fák komorak is nagyon
nem tájkép inkább portré honvágygal

Kezdtém végre megnyugodni, elfelejteni gyerekkori frusztráltságot, hogy gyenge idegzetű anyám a húgomat jobban szereti, mint engem. Bizonyára fiatalkorom minden bizonyítás- és teljesítménykényszere ebből fakad.

Akárhogy is, anyámnak, illetve szeretőjének, az olasz szobrásznak rendkívül sokat köszönhetek. Alapvető képzőművészeti technikákat mutatott. Majd Olaszországba vitt, ami nagyon tetszett nekem, de amikor a firenzei zárdából, ahol tanultam, kirúgtak apám vallása miatt, visszatértünk Indiába.

(Fürdő nő, 1940)

valójában kilestem fürdőző
unokatestvéreimet vágytam

a női test izgalmát mégsem
Teji testének dús barnasága

fogott meg hanem a vizes
korsó pirosa és az az intim

viszony ahogy a női kéz a
piros korsóhoz hozzáér és

tartja tartottam tőle de még
is ez a piros ennek árnya

latai uralják az egész képet

*Egyszerűsíteni akartam a műveimet, egyszerűsödni magam is. Nem keverni a színeket, tisztán,
de játékosan vállalni őket.*

(Elefántsétáltatás, 1940)

világoszöld lomb alatt
fehéren izzó fal tövében

fekete testek az éjszakában
csak az agyaruk világít

néhány színfolt köpenyek
csupán a kompozíció miatt

(ps)

*Tudom, hogy egy 21. századi ismeretlen költő belém fog szeretni, igaz szerelemmel, és ennek
tanúbizonyosságát adja, ezért már biztosan megérte.*

(válaszlevél)

Amrita Sher-Gilnek

A halál csak egy távolság,
ahonnan másként látjuk a
dolgokat, ugye, kedves A.

A halál csak egy távolság,
amit nem érzékelünk, csak ha.
Csak ha már nem távolság,

hanem. Addig csak félünk tőle,
mint ismeretlen messzeségtől.
A halál csak egyre csökkenő

távolság, kedves A., már tudod.